

Z ZAGADNIENÍ PSYCHOLOGII PROKREACYJNEJ

Pod redakcją
ELEONORY BIELAWSKIEJ-BATOROWICZ
DOROTY KORNAS-BIELI

REDAKCJA WYDAWNICTW
KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO
LUBLIN 1993

Książkę wydano bez opracowania redakcyjnego na podstawie maszynopisu przygotowanego przez Redaktorów naukowych

ISBN 83-228-0321-4

REDAKCJA WYDAWNICTW
KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO
20-708 Lublin, ul. Konstantynów 2, tel. 55-71-51

Wydanie II. Nakład 800+25 egz. Ark. wyd. 8. Ark. druk. 10,5. Papier offset.
kl. III, 70 g. Do powielania oddano w lipcu 1993 r. Powielanie ukończono w sierp-
niu 1993 r. Zam. 227/93

ZAKŁAD MAŁEJ POLIGRAFII KUL

OBRAZ SIEBIE I POCZUCIE WSPARCIA SPOŁECZNEGO U KOBIET OCZEKUJĄCYCH NARODZENIA DZIECKA

Problem badań

Poczęcie dziecka rozpoczyna ważny i trudny okres w życiu kobiety. Dokonuje się w nim szereg przeobrażeń somatycznych oraz zmian w wyglądzie zewnętrznym, samopoczuciu, emocjach, relacjach z innymi, w zakresie pełnionych ról społecznych. Ciąża jako sytuacja psychospołeczna inicjuje ożywienie dawnych konfliktów i problemów związanych z osobami w rodzinie i pełnionymi przez nie rolami. Jest więc okresem, w którym konflikty z poprzednich faz rozwojowych muszą być rozwiązane na wyższym poziomie dojrzałości. Kobieta musi zaakceptować siebie jako matkę, stan ciąży i fakt istnienia dziecka, męża jako jego ojca i swoich rodziców jako dziadków. Przeżywanie ciąży zależy w dużym stopniu od społecznego wsparcia, zwłaszcza ze strony współmałżonka. Poczucie oparcia na kims bliskim zapewnia zaspokojenie ważnych potrzeb psychicznych, wpływa dodatnio na doświadczenia związane z okresem ciąży.

W prezentowanych badaniach starano się odpowiedzieć na dwa pytania:

1. Czym różni się obraz siebie kobiet oczekujących narodzenia dziecka od obrazu siebie kobiet nie będących aktualnie w ciąży?

2. Czy stopień zadowolenia z uzyskiwanego wsparcia społecznego ma wpływ na obraz siebie kobiet w okresie ciąży?

Badane osoby

Badaniem psychologicznym objęto 30 kobiet w ciąży (grupa eksperymentalna E) oraz 47 kobiet nie będących aktualnie w ciąży (grupa kontrolna K). Kobiety z grupy E zostały dobrane do badań według następujących kryteriów: pozostawanie w związku małżeń-

skim, II trymestr drugiej lub kolejnej ciąży o normalnym przebiegu, brak wcześniejszych niepowodzeń prokreacyjnych (poronień naturalnych lub sztucznych). Kobiety z grupy K zostały tak dobrane, aby stanowiły grupę porównawczą pod względem takich zmiennych jak wiek, liczba dzieci, miejsce zamieszkania, pochodzenie społeczne.

Grupę E można ogólnie scharakteryzować w następujący sposób:

- średnia wieku 29 lat,
- przewaga kobiet z wykształceniem średnim (63%),
- większość kobiet pracuje zawodowo (67%),
- połowa kobiet uważa swoją sytuację materialną za przeciętną (57%), blisko jedna trzecia uważa ją za dobrą (30%),
- większość kobiet pochodzi ze środowisk robotniczych,
- wszystkie kobiety mieszkają w dużym mieście,
- większość kobiet (67%) nie planuje już dzieci ze względów materialnych i wystarczającej liczby dzieci w rodzinie,
- prawie wszystkie kobiety (z wyjątkiem trzech) określiły się jako zadowolone z małżeństwa,
- oczekiwania wobec dziecka, które ma się narodzić (według średnich rang), to aby było zdrowe, mądre, dobre, zaradne, ładne, uzdolnione, posłuszne, pogodne, oczekiwanej płci,
- wszystkie matki (oprócz jednej) planują karmić dziecko piersią.

Metoda badań

W celu udzielenia odpowiedzi na postawione pytania zastosowano trzy metody badań:

1. Karta Personalna dotycząca danych pozwalających na opis grupy.

2. Kwestionariusz Wsparcia Społecznego, który opracowano na podstawie Kwestionariusza Wsparcia Społecznego Sarason, Lewin, Basham, Sarason (1983) w tłumaczeniu Z. Zaleskiego. Wskaźnikiem wsparcia jest liczba osób, na które badany może liczyć w podanych sytuacjach życiowych, stopień bliskości tych osób oraz stopień zadowolenia z otrzymanego wsparcia.

3. Test Przymiotników ACL H. Gough'a i A. Heilbrun'a w wersji z 1980 roku. Test ten zastosowano do samoopisu "ja realnego", a wyniki obliczono według programu komputerowego dla 37 skal,

które są uporządkowane w 5 grup:

- 4 skale pełniące funkcje kluczy kontrolnych: liczba wybranych przymiotników (całkowita, pozytywnych, negatywnych), skala typowości (stopień typowości i rzetelności opisu);

- 15 skal zbudowanych na koncepcji potrzeb Murray'a, a więc potrzeby: osiągnięć, dominacji, wytrwałości, porządku, rozumienia siebie i innych, opiekania się, afiliacji, kontaktów heteroseksualnych, ujawniania się, autonomii, agresji, zmiany, otrzymania wsparcia, upokarzania się, podporządkowania się;

- 9 skal tematycznych: gotowość na poradnictwo, samokontrola, zaufanie do siebie, przystosowanie osobiste, zgodność obrazu siebie z ideałem, twórczość, przywódczność, męskość, kobiecość;

- 5 skal analizy transakcyjnej: krytyczny i wychowujący Rodzic, Dorosły, wolne i przystosowane Dziecko;

- 4 skale oryginalności i inteligencji (według Welsh'a).

Wyniki badań testem ACL

1. Średnie wartości wyników uzyskanych przez obie grupy kobiet

Wyniki otrzymane w Teście Przymiotników przez obie grupy kobiet oscylują w granicach 34,89 - 55,71 T w grupie E oraz 37,49 - 57,07 T w grupie K. Najwyższe średnie wyniki w obu grupach dotyczyły skali Suc, a najniższe skali Com (niski wynik w skali Com jest charakterystyczny dla populacji polskiej). Wyniki obu grup mieszczą się w granicach powyżej lub poniżej średniej (w skali tenowej wyniki wysokie - ponad 60 punktów, niskie - poniżej 40 punktów).

2. Różnice w obrazie siebie kobiet obu badanych grup

Porównując wyniki badań testem ACL można stwierdzić, że różnice w obrazach siebie kobiet obu grup są istotne w zakresie czterech skal:

- No - całkowita liczba wybranych przymiotników ($t=3,93$, $p<0,001$),
- Cps - skala osobowości twórczej ($t=-2,27$, $p<0,05$),
- Fem - skala kobiecości ($t=2,33$, $p<0,05$),
- A-2 - skala wysokiej oryginalności i inteligencji ($t=2,20$, $p<0,05$).

Wyniki obu grup zbliżały się do granic istotności statystycznej w zakresie dwóch skal:

- Iss - skala idealnego obrazu siebie ($t=-1,80$),
- A-1 - skala wysokiej oryginalności i niskiej inteligencji ($t=1,65$).

Obraz siebie kobiet w ciąży

1. W stosunku do siebie samej

Matki w ciąży przypisują sobie znacznie więcej cech negatywnych niż pozytywnych (Unfav), mają tendencję do zaprzeczania sobie samym (CP).

2. W stosunkach z innymi

Badane kobiety wykazują zmniejszoną potrzebę zawierania nowych znajomości i utrzymywania wielu kontaktów towarzyskich, unikają angażowania się w relacje z innymi ludźmi (Aff). Są bardzo wrażliwe na stosunek innych osób do nich, na krytykę i na to, co niosą ze sobą relacje interpersonalne (Suc). Są podatne na "zranienie", na przeżywanie poczucia winy i wstydu oraz lęku z powodu realnych lub wyimaginowanych zagrożeń, łatwo czują się dotknięte (Suc, Unfav). Ich narcystyczna koncentracja na sobie sprawia, że bardziej zwracają uwagę na własne potrzeby (i dziecka w łonie) niż na potrzeby i pragnienia innych osób (CP). W kontaktach społecznych są łagodne, ciche, małowmowne, nieśmiałe, zachowują rezerwę i ostrożność (Suc, FC). Inne osoby spostrzegają jako bardziej od nich mocne i efektywne w działaniu, stąd zabiegają o pomoc z ich strony. W związkach z ludźmi szukają wsparcia, bycia zauważoną, uspokojenia, dowartościowania i ciepła (Suc). Relacje z innymi budzą w nich lęk, z góry przeczuwają jakies niepowodzenie (Aba).

3. W stosunku otoczenia do nich

Badane uważają, że inni widzą je jako zatroskane, łatwo dające się wytrącić z równowagi i podatne na dystrakcje (P-adj), których działania jest zmienne pod wpływem nastrojów i trudne do przewidzenia (Mls).

4. W działaniu

Uczestniczki badań cechuje duża aktywność psychiczna, twórczość, oryginalność, refleksyjność, nastawienie introspekcyjne, zadumanie (Aff, A-2). Pochłonięte ciągle tymi samymi myślami (Suc) mają tendencję do "uczuciowego przeżywania" zdarzeń (AC). Cechuje je zwiększony niepokój i napięcie nerwowe (P-adj).

Kobiety w ciąży są niepewne swojej umiejętności radzenia sobie z trudnymi sytuacjami, dlatego unikają konfrontacji swoich możliwości z rzeczywistością oraz tego, co nieznanie i ryzykowne (Suc, Cha). Poszukują one natomiast stabilności w środowisku, preferują to, co znane i rutynowe (Cha). Niezmiennosc daje im większe poczucie bezpieczeństwa. W sytuacjach trudnych oraz wobec problemów życiowych wykazują tendencję do ucieczki w fantazje (Suc). Cechuje je bogactwo wyobrażeń, marzeń i fantazji (AC, Mls, Suc). Fikcyjne spekulowanie i wybujałe fantazjowanie zmniejsza niepokój o przyszłość (Unfav).

Kobiety w ciąży zdają się być bardzo podatne na nastroje (P-adj), które charakteryzuje duża zmienność (Mls). Przy trudnościach łatwo wpadają w irytację, złość i gniew (CP, AC), a pod wpływem stresu ich działanie łatwo ulega dezorganizacji, zaś uwaga dekoncentracji (AC).

5. W strukturze potrzeb

Najbardziej nasiloną jest potrzeba wsparcia społecznego (Suc). Kontakt, pomocny i serdeczny, z kimś bliskim w najlepszy sposób zapewnia zaspokojenie innych potrzeb psychicznych, łagodzi niepokój i rozładuje napięcie. Podobny skutek przynosi zmniejszone w stosunku do przeciętnej nasilenie potrzeby zmian i zdobywania nowych doświadczeń (Cha) oraz potrzeby afiliacji w formie zawierania nowych znajomości. U badanych kobiet istnieje nasiloną potrzeba unikania konfliktów, stąd lękowe podporządkowanie i łagodność (Aba).

Specyfika obrazu siebie kobiet w ciąży

Specyfikę tę można wykazać poprzez analizę różnic w wynikach badań testem ACL kobiet oczekujących narodzenia dziecka oraz kobiet nie będących w ciąży. Różnice te występują w większości aspektów obrazu siebie wymienionych wyżej.

1. W stosunku do siebie samej

Kobiety w ciąży wykazują większą zgodność między realnym pojęciem o sobie i "ja idealnym". W obrazie idealnym dominuje, bardziej niż u kobiet nie będących w ciąży, zrównoważenie, opanowanie, umiarkowanie. Zwiększenie narcystycznego ego powoduje zachowania, które mogą być odbierane przez otoczenie jako samolubne i egoistyczne (No, Iss).

2. W stosunkach z innymi

Okres ciąży powoduje zmniejszenie chęci szerszych kontaktów z ludźmi. Występuje tendencja do trzymania innych na dystans, introwertownego skoncentrowania na sobie, unikania kontaktów (Fem), zachowania rezerwy i ostrożności (No).

3. W stosunku otoczenia do nich

Kobiety w ciąży odczuwają, że są odbierane przez otoczenie jako mniej miłe i sympatyczne (Iss), niestałe, uparte, krytykankie (Fem), nie znoszące sprzeciwu (Cps).

4. W działaniu

Kobiety oczekujące narodzenia dziecka wybierając istotnie mniej przymiotników do samoopisu wykazały zdecydowanie mniejszą ekspansywność, aktywność zewnętrzną, umiejętność podejmowania ryzyka (No). Jednocześnie mają bardziej zadaniowe i twórcze podejście do życia, są w interesujących je wąskich zakresach przedsiębiorcze, pomysłowe i nastawione na osobisty rozwój (Cps, A-1).

5. W reakcjach

Kobiety spodziewające się narodzin dziecka zdają się mieć w porównaniu z kobietami nie będącymi w ciąży zdecydowanie bardziej skomplikowane życie psychiczne, niekonwencjonalne myśli oraz niezwykle doznania. Cechuje je również większa wrażliwość estetyczna i bogatsza wyobraźnia (Cps, A-2). Ta reaktywność artystyczna związana jest ze znacznie nasiloną wrażliwością na bodźce zmysłowe. Odbiór zwiększonej gamy doznań zmysłowych dostarcza kobiecie w ciąży silnych i zazwyczaj radosnych przeżyć (Cps, A-1, A-2). Kobiety oczekujące dziecka są również bardziej wrażliwe na bodźce seksualne, bardziej zainteresowane stosunkiem do nich płci przeciwnej. Okres ciąży odznacza się rozbudzeniem instynktów i zmysłowości (A-1). Zwiększona wrażliwość na bodźce sprzyja też niekontrolowanej i bezpośredniej ekspresji, dążeniu do szybkiej gratyfikacji i zmienności zachowań (A-1, A-2).

6. W strukturze potrzeb

Struktura potrzeb obu grup kobiet jest podobna.

Obraz siebie a wsparcie społeczne w okresie ciąży

W celu udzielenia odpowiedzi na drugie pytanie badawcze dokonano ustalenia zależności między wynikami testu ACL i Kwe-

tionariusza Wsparcia Społecznego. W związku z tym w grupie kobiet w ciąży wyodrębniono dwie podgrupy: kobiety zadowolone ze wsparcia (19 osób) i kobiety niezadowolone z uzyskiwanego wsparcia społecznego (10 osób). Następnie obliczono średnie wyników samoopisu "ja realnego" kobiet obu podgrup. Różnice istotne statystycznie wystąpiły w czterech skalach:

- No - całkowita liczba wybranych przymiotników ($t=2,06$, $p<0,05$),
- Def - potrzeba podporządkowania się ($t=2,18$, $p<0,05$),
- Fem - skala kobiecości ($t=2,45$, $p<0,05$),
- A-1 - skala wysokiej oryginalności i niskiej inteligencji ($t=-2,36$, $p<0,05$).

Uwzględniając istotne statystycznie różnice można stwierdzić, że zależność obrazu siebie od poczucia zadowolenia z uzyskiwanego wsparcia społecznego występuje w przypadku niektórych tylko aspektów samoopisu. Kobiety mniej zadowolone ze wsparcia społecznego różniły się od pozostałych w przedstawiony poniżej sposób.

1. W stosunkach z innymi

Kobiety mniej zadowolone ze wsparcia używały w samoopisie większej liczby przymiotników. Jest to wyraz ich chęci zainteresowania sobą otoczenia, większego zabiegania o uwagę i sympatię (No). Aby uzyskać wsparcie kobiety te są skłonne podporządkować się innym, być skromne, cierpliwe, ciche i łagodne (Def). Przejawiają one mniejsze poczucie własnej wartości i wiary we własne możliwości (A-1), stąd kontakty z innymi wykorzystują dla zdobycia uznania i zaspokojenia uczuciowego niedosytu. Cechuje je większa niż u kobiet zadowolonych ze wsparcia skłonność do wchodzenia w bliskie relacje z innymi, prezentacji siebie jako osoby milej, pogodnej i godnej zaufania (Fem).

2. W działaniu

Kobiety te są również bardziej sumienne, dokładne, zorganizowane i ambitne, zdolne w większym stopniu do wyrzeczeń i odłożenia gratyfikacji, nawet jeśli nie zachodzi taka konieczność (A-1). Mają większą skłonność do moralizowania oraz oceny postępowania swojego i innych w kategoriach zgodności z normami (A-1).

Wnioski końcowe

Przeprowadzone badania nasuwają następujące spostrzeżenia:

1. Okres ciąży, nawet kolejnej, jest okresem zmian w obrazie siebie - "ja fizycznego", "ja psychicznego" i "ja społecznego". Zmiany te są na tyle istotne, że wymagają uwzględnienia przez otoczenie kobiety.

2. Drugi trymestr ciąży okazuje się być okresem bogatych przeżyć wewnętrznych, okresem nowych i silnych doświadczeń uczuciowych i zmysłowych. Wsłuchiwanie się w sygnały płynące z własnego ciała i dziecka rozbudowuje świat doznań kobiety i dostarcza materiału dla marzeń, fantazji, idealizacji. Koncentracja na sobie i dziecku idzie w parze z tendencją do izolacji od kontaktów towarzyskich. W układzie małżeńskim może to spowodować u partnera poczucie zaniedbania i odrzucenia, tym bardziej, że kobieta ma poczucie specyfiki i oryginalności własnych przeżyć, ich nieprzekładalności na język werbalny.

3. Szczególna uwaga należy się potrzebie wsparcia społecznego. Jakość zaspokojenia tej potrzeby decyduje o rodzaju przeżyć związanych z ciążą. Dlatego roli osób bliskich w tym okresie nie można przecenić. Wymaganie stawiane mężowi, aby zapewnił żonie oparcie w postaci konkretnej pomocy, rad, pocieszenia, poświęcenia czasu i uwagi, okazania uczuć i szczególnej czułości, może okazać się dla niego trudnym do spełnienia ze względu na dużą zmienność nastrojów kobiety, jej podatność na irytacje i gwałtowne reakcje. Stąd konieczność tolerancji i wyrozumiałości oraz niwelowania stresów, które nasilają istniejący niepokój. Jest to tym ważniejsze, że dotychczasowe badania sugerują, iż poczęcie dziecka inicjuje bogactwo przeżyć również u jego ojca.